

QIDA ZƏNCİRİNİN İZLƏNİLMƏSİNİN TƏMİN EDİLMƏSİ QIDA TƏHLÜKƏSİZLİYİ SİSTEMİNİN ƏSASI KİMİ

Daxil olub: 1 avqust 2023-cü il
Qəbul olunub: 14 sentyabr 2023-cü il
Received: 1 August 2023
Accepted: 14 September 2023

Ceyran Bəbirova
doktorant, UNEC
jeyran.babirova@gmail.com

Xülasə

Qida təhlükəsizliyinin təmin olunması məsələsi son dövrlərdə bir çox ölkələrin əsas ortaq problemi olmaqla, beynəlxalq səviyyədə aktual məsələlərdən birinə çevrilmişdir. Əgər 2000-ci illərin əvvəllərində ölkələr qida təhlükəsizliyi problemləri ilə əlaqədar yaranmış mənfi nəticələrin aradan qaldırılmasına çalışırdılarsa, hazırda bu mövqə daha çox qida təhlükəsizliyi sahəsində preventiv addımların atılmasına doğru dəyişmişdir. Bu məqsədlə də ölkələr daha çox Avropa İttifaqının istehlakçı hüquqlarının qorunması və qida təhlükəsizliyi sistemində qida zəncirinin bütün mərhələlərinin izlənməsinin təmin edilməsi prinsiplərinə əsaslanan bir sistem qurmağa çalışırlar. Bu səbəbdən də qida zəncirinin izlənməsinin təmin edilməsi məsələsi hazırda bir sıra ölkələrin bu sahəyə olan marağını daha da artırmaqla, sözügedən istiqamətdə elmi araşdırmaların aparılmasına ehtiyac yaradır. Bununla əlaqədar olaraq, məqalədə daha çox qida zəncirinin izlənməsi anlayışı fərqli beynəlxalq təşkilatlar, ölkələr və beynəlxalq standartlar nöqteyi-nəzərindən təhlil edilmişdir. Bu zaman qida zəncirinin izlənməsi sisteminin əsas maraqlı tərəfləri ətraflı tədqiq edilmiş və hər bir maraqlı tərəf üzrə qida zəncirinin izlənməsi sisteminin əhəmiyyətliyi qruplaşdırılmışdır. Bundan əlavə, tədqiqat işinin nəticəliliyinin təmin edilməsi məqsədilə qida zəncirinin izlənməsinin əsas indikatoru olan qida məhsullarının geri çağırılması halları ayrı-ayrı ölkələr üzrə tədqiq edilmiş, əldə olunan nəticələr əsasında qida zəncirinin izlənməsi sisteminin qısamüddətli və uzunmüddətli dövrdə qida təhlükəsizliyi sisteminə təsiri öyrənilmişdir.

Açar sözlər: *qida təhlükəsizliyi, izlənəbilirlik, qida zəncirinin izlənməsi sistemi, qida məhsullarının geri çağırılması.*

ENSURING FOOD CHAIN TRACEABILITY AS THE BASIS OF A FOOD SAFETY SYSTEM

Jeyran Babirova
PhD student, UNEC
jeyran.babirova@gmail.com

Abstract

The issue of ensuring food safety has recently become one of the urgent and main common problem for many countries at the international level. If in the early 2000s,

countries tried to eliminate the negative consequences of food safety problems, now this position has changed more towards taking preventive steps in the field of food safety. For this purpose, the countries are trying to establish a system based on the principles of the protection of consumer rights and the tracking of all stages of the food chain in the food safety system of the European Union. For this reason, the issue of monitoring the food chain currently increases the interest of a number of countries in this field and creates the need for conducting scientific research in the mentioned field. In this regard, in the article, the concept of food chain traceability was analyzed from the point of view of different international organizations, countries and international standards. At this time, the main stakeholders of the food chain traceability system were studied in detail and the importance of the food chain traceability system was grouped for each stakeholder. In addition, in order to ensure the consequentiality of the research work, the cases of recalls of food products, which are the main indicator of food chain monitoring, were studied for individual countries, based on the results, the impact of the food chain monitoring system on the food safety system in the short term and long term was studied.

Keywords: *food safety, traceability, food chain tracking system, food products recalls.*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОСЛЕЖИВАЕМОСТИ ПИЩЕВОЙ ЦЕПИ КАК ОСНОВА СИСТЕМЫ ПИЩЕВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Джейран Бабилова
аспирант, UNEC
Jeyran.babirova@gmail.com

Резюме

Вопрос обеспечения безопасности пищевых продуктов в последнее время стал одним из актуальных вопросов на международном уровне, являясь основной общей проблемой многих стран. Если в начале 2000-х годов страны пытались ликвидировать негативные последствия проблем с безопасностью пищевых продуктов, то сейчас эта позиция больше изменилась в сторону принятия превентивных мер в сфере безопасности пищевых продуктов. Для этого страны пытаются построить систему, основанную на принципах защиты прав потребителей и обеспечения мониторинга всех этапов пищевой цепи в системе безопасности пищевых продуктов Евросоюза. По этой причине вопрос мониторинга пищевой цепи в настоящее время повышает интерес ряда стран к этой области и создает необходимость проведения научных исследований в указанном направлении. В связи с этим в статье дополнительно анализируется концепция просле-

живаемости пищевой цепи с точки зрения различных международных организаций, стран и международных стандартов. В это время основные заинтересованные стороны системы прослеживаемости пищевой цепи были подробно изучены, и важность системы прослеживаемости пищевой цепи была сгруппирована для каждой заинтересованной стороны. Кроме того, в целях обеспечения эффективности исследовательской работы по отдельным странам были изучены случаи отзывов пищевых продуктов, которые являются основным индикатором мониторинга пищевой цепи. Была изучена система обеспечения безопасности пищевых продуктов в краткосрочной и долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: *безопасность пищевых продуктов, прослеживаемость, система прослеживаемости пищевой цепи, отзыв пищевой продукции.*

Giriş

Qida məhsullarının izlənməsi anlayışı milli qida təhlükəsizliyinə nəzarət sisteminin vacib komponenti olmaqla mənası müxtəlif təşkilatlar və müxtəlif ölkələr tərəfindən fərqli cür izah edilmişdir. Məsələn *Kodeks Alimentarius* Komissiyası tərəfindən qida məhsullarının izlənməsi anlayışı “istehsalın, emalın və paylamanın müəyyən mərhələləri boyunca qida məhsullarının hərəkətini izləmək bacarığı” kimi müəyyən edilmişdir. Bu zaman, qida məhsullarının izlənməsi anlayışı qida məhsullarının nəzarət sistemi çərçivəsində yaranmış təhlükələrə nəzarət edən, məhsul ilə bağlı etibarlı informasiyaları təmin edən və məhsulun həqiqiliyinə və keyfiyyətinə zəmanət verən bir alət kimi nəzərdən keçirilir [1]. Amerika Birləşmiş Ştatlarının Qida və İçki Administrasiyasına görə isə qida məhsullarının izləniləbirliliyi qida məhsulunun və onun tərkib hissələrinin tədarük zəncirinin bütün mərhələlərində həm geriye, həm də irəliyə doğru hərəkətini izləmək qabiliyyətidir [2]. Azərbaycan Respublikasında isə qida məhsullarının izlənməsi dedikdə qida və yem məhsullarının, habelə onlara əlavə edilməsi nəzərdə tutulmuş maddələrin və qida istehsalı üçün nəzərdə tutulmuş heyvanların qida zəncirinin bütün mərhələlərində izlənməsi başa düşülür [3].

Son illərdə qida təhlükəsizliyi məsələləri daha ciddi xarakter almaqla həm əhali sağlamlığının qorunması, həm də ölkənin ixrac potensialının artırılmasında mühüm siyasi amil rolunda çıxış etməkdədir. Beləliklə, qida məhsullarının istehsalı, emalı, saxlanması, daşınması və pərakəndə satışı da daxil olmaqla, bütün qida tədarükü zəncirində baş vermiş qida hadisəsi haqqında ətraflı məlumatı izləmək və nəzarət etmək çox vacibdir. Hazırda beynəlxalq təcrübədə qida təhlükəsizliyinin dəqiq və effektiv izlənməsi sisteminin yaradılması qida təhlükəsizliyi məsələlərinin həlli üçün əsas həll yolu hesab olunur [4]. Qida yoluxucu xəstəlikləri və ya çirklənmə hadisəsinin baş verməsi halında məhsulun səmərəli izlənməsi dövlət qurumlarına, qida istehsal edən və satan şəxslərə məhsulun

mənbəyini və çirkənlənmənin baş verə biləcəyi yeri sürətlə tapmaqda kömək edir. Bu isə öz növbəsində, keyfiyyətsiz məhsulun bazardan daha tez çıxarılmasına imkan verir və qida yoluxucu xəstəliklərinin yayılmasının qarşısını alır [2]. İzləmə sistemi qida məhsullarının təhlükəsiz və keyfiyyətli olmasını təmin etməklə yanaşı, qida məhsullarının geri çağırılması ilə bağlı xərclərin də azalmasına səbəb olur [5].

Qlobal qida təchizatı sistemi daim artan istehlakçı tələbləri və yoluxucu qida xəstəlikləri ilə əlaqədar olaraq daha da təzyiq altındadır. İqlim dəyişikliyi, torpağın degradasiyası, qida məhsullarında müşahidə edilən normadan artıq pestisid və antibiotik qalıqları və bunların nəticəsində istehlakçılarda yaranan antibiotik resistensiyası hazırda ən çox rast gəlinən qida təhlükəsizliyi problemləridir [5]. Son dövrlərdə ölkəmizdə də ən çox rast gəlinən aflatoksin, salmonella, bruselyoz, qara yara, qəhvəyi mərmərbağacıq xəstəlikləri kimi, qida, bitki və heyvan sağlamlığı problemləri qida zəncirinin izlənilməsi sisteminin formalaşdırılmasını daha da zəruri etməkdədir.

Qida Texnoloqları İnstitutunun və Cənubi Amerika, Asiya və Yaxın Şərqdəki Qlobal Qida İzləmə Mərkəzi tərəfindən həyata keçirilmiş tədqiqat işinə əsasən, qida məhsullarının izlənilməsi sisteminin yaradılması inkişaf etməkdə olan və zəif inkişaf etmiş ölkələrdə daha aktualdır [6]. Tədqiqat işində alimlər qida məhsullarının izlənilməsi sisteminin yaradılmasının məhsulların rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılması, qida məhsulları istehsalında korrupsiya və kölgə iqtisadiyyatı hallarının azaldılması kimi bir sıra məsələlərə toxunmuşdurlar. Bundan əlavə, qida məhsullarının izlənilməsi sistemi sözügedən ölkələrdə kiçik və orta sahibkarlığı qorumağa şərait yaradır. Son on ildə müşahidə edilmiş bir neçə qida təhlükəsizliyi hadisəsindən də bildiyimiz kimi, bir məhsulda baş verən qida təhlükəsizliyi hadisəsi bütün sektora təsir edir. Beləliklə, izləmə sistemi bu ölkələrə və təchizat zəncirlərinə ərzaqlarının təhlükəsiz olduğunu və davam edən qida təhlükəsizliyi insidentləri ilə əlaqəsi olmadığını əminliklə sübut etməyə imkan verir. İzləmə sistemi həm də təchizat zəncirində qeyri-qanuni fəaliyyətlərin aradan qaldırılmasına kömək edir. Bu isə tədarükçülərə və müştərilərə satın aldıklarının qanuni, təhlükəsiz və ədalətli şəkildə satıldığına əmin edir. Təkmilləşdirilmiş izləmə sistemi yerli istehsal olunan məhsulların istehlakını təşviq edir, bununla da inkişaf etməkdə olan və ya zəif inkişaf etmiş ölkənin milli iqtisadiyyatına kömək edir. Eyni zamanda, daha yaxşı izlənilmə həm də yerli istehsal olunan qidaları regiondan kənar bazarlara çıxararaq və ona tələbat yaradaraq beynəlxalq ticarəti asanlaşdırmağa kömək edir.

Effektiv qida zəncirinin izlənilməsi sisteminin tətbiqi öz növbəsində yoxlanıla bilən və qida məhsullarının qüvvədə olan keyfiyyət standartlarına uyğunluğunu təmin edən proqramların tətbiqi imkanlarını genişləndirir. Müvafiq məlumatların izlənilməsi kənd təsərrüfatı subyektlərinə riskləri daha yaxşı idarə etməyə imkan verir və qida ilə bağlı böhran vəziyyətlərinə, məhsulun geri çağırmalarına tez reaksiya verməyə imkan yara-

dır. Effektiv izləmə sistemləri, əlaqəli məhsulların mənbəyini və yerini müəyyən etməyə kömək edən əsaslı məlumatlara daha sürətli çıxış təmin etməklə, heyvan və ya bitki xəstəliyinin baş verdiyi zaman baş vermiş böhran vəziyyətinə qarşı cavab tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün lazım olan müddəti əhəmiyyətli dərəcədə azaldır. Beləliklə demək olar ki, istehsalçıdan istehlakçıya qədər qida zəncirinin istənilən mərhələsindəki məlumat (istehsalçı, mənbə ölkəsi və s. haqda məlumatlar) mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bundan əlavə, qida zəncirinin izlənməsi sisteminin yaradılması qida xəstəlikləri ilə bağlı yaranmış böhran vəziyyətlərində ictimaiyyətin düzgün məlumatlandırılmasına və əvvəlcədən dəqiq hesablanmış qida məhsullarının geriçəğirilməsinə imkan yaratmaqla, bununla əlaqədar yaranmış ticarət xərclərini minimuma endirməyə imkan verir. Beynəlxalq Ticarət Mərkəzinin məlumatlarına əsasən effektiv izlənmə sisteminin yaradılması nəticəsində qida məhsullarının geriçəğirilməsi ilə bağlı xərcləri 50 % və hətta 95 %-ədək azaltmaq mümkündür [7].

Yuxarıda qeyd olunan faydalardan əlavə, qida zəncirinin izlənməsi sisteminin formalaşdırılmasının aşağıdakı faydalarını da qeyd etmək mümkündür:

- Qida zəncirinin izlənməsi sistemi baş vermiş qida təhlükəsizliyi problemləri ilə bağlı yaranmış xərcləri azaltmaqda, bu problemlər baş verməzdən əvvəl onların qarşısını ala bilər.

- Düzgün informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə formalaşdırılmış izlənmə sistemi sahibkarlıq subyektlərinə real vaxt rejimində riskləri izləməyə və ondan yayınmağa şərait yaradır.

- İzlənmə sistemi biznes subyektlərinə daha optimal idarəetmə qərarları verməyə şərait yaradır ki, bu da nəticədə onların bazar payının artmasına və əməliyyat xərclərinin azalmasına səbəb olur.

- İzləmə sistemi nəticəsində qida təsərrüfatı subyektləri onlara məxsus olan resurslardan daha səmərəli və effektiv istifadə edə bilər ki, bu da onların davamlı olaraq gəlirlərinin artırılmasına şərait yaradır.

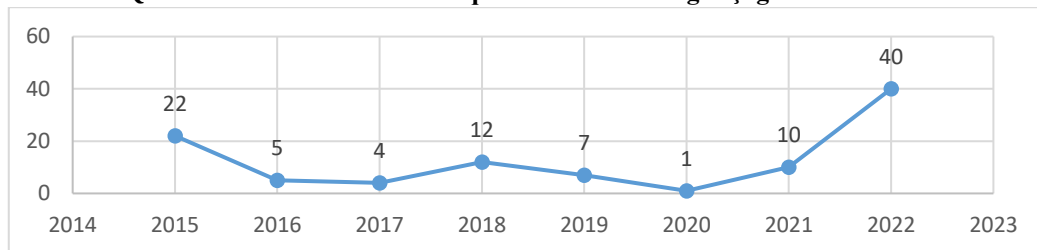
- Düzgün tətbiq olunarsa, izləmə sistemi köhnəlmiş məhsul itkilərini azalda, inventar səviyyələrini aşağı sala, istehsal prosesi və təchizatla bağlı çətinliklərinin müəyyənləşdirilməsini sürətləndirə, logistika və paylama əməliyyatlarının effektivliyini artırır.

- İzləmə sistemi istehlakçı inamının artmasına səbəb olur ki, bu da öz növbəsində firmanın brend adının bazarda möhkəmlənməsinə və dolayısı ilə firmanın bazar payının artmasına gətirib çıxarır.

Yolanda Picoya görə, qida zəncirinin izlənməsi sisteminin əsas xarakteristikaları aşağıdakılardır [8]:

- bütün inqrediyentlərin və məhsulların vahidlərinin/partiyalarının identifikasiyası;
 - bölmələrin/partiyaların nə vaxt və harada logistikası və ya emalı barədə məlumatların qeydiyyatı;
 - bu məlumatları birləşdirən və bütün müvafiq izlənmə məlumatlarını məhsulla növbəti mərhələyə və ya emal mərhələsinə ötürən sistemin formalaşdırılması.
- Beləliklə, yuxarıda qeyd olunan məsələləri də nəzərə alaraq aydın olur ki, qida zəncirinin izlənməsi sisteminin əhəmiyyətini ölkələrin qida məhsullarının geri çağırılması ilə bağlı üzləşdikləri problemləri araşdırmaqla statistik əks etdirmək mümkündür. Bunun üçün İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının məhsul geri çağırılmaları ilə bağlı məlumat bazası araşdırılmışdır [9].

Qrafik 1. 2015-2022-ci illərdə qida məhsullarının geri çağırılması trendi

Mənbə: İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının məlumatları əsasında tədqiqatçı tərəfindən hazırlanmışdır.

Qrafikdən də göründüyü kimi, 2020-ci ilə qədər dövrdə qida məhsullarının geri çağırılmasında kəskin azalma müşahidə edilsə də, 2020-ci ildən etibarən sözügedən göstəricidə artım qeydə alınmışdır. Belə ki, 2015-ci ildə 22 ədəd ölkədə qida məhsullarında geri çağırılma halı yaşansa da, 2020-ci ildə cəmi 1 ədəd məhsulla bağlı problem yaşanmış və məhsul geri çağırılmışdır. Sözügedən geri çağırılma ABŞ-də mikrodalğalı sobalar üçün nəzərdə tutulmuş qarğıdalı ilə əlaqədar olmuşdur və nəticədə, 4900 paket məhsul geri çağırılmışdır. Təkcə bu məhsulun qiymətinin 24 ABŞ dolları olduğunu nəzərə alsaq, 2020-ci ildə qeyd olunan geri çağırma nəticəsində şirkət 117 600 ABŞ dolları ziyana uğradığı aydın olur [10]. ABŞ-də yaradılmış izlənilə bilən qida zənciri sisteminin bir üstünlüyü də ondan ibarətdir ki, geri çağırılma ilə bağlı məlumatlar real vaxt rejimində istehlakçılara çatdırılır. 2021 və 2022-ci illərdə isə qida məhsullarının geri çağırılmasında kəskin artım müşahidə edilmişdir. Belə ki, 2021-ci ildə qida məhsullarının geri çağırılması ilə bağlı 10, 2022-ci ildə isə 40 hadisə qeydə alınmışdır. İlk baxışda sözügedən göstəricinin artması qida zəncirinin izlənməsi sisteminin effektivliyinə şübhə yaratsa da, tədqiqat işində qida məhsullarının geri çağırılması hallarına ölkələr üzrə baxdıqda real situasiyanın bir qədər fərqli olduğu aydın olur. Cədvəl 1-də

yuxarıda trendi verilmiş qida məhsullarının geriçağırılması göstəricilərini ayrı-ayrı ölkələr üzrə analiz etmişik.

Cədvəl 1. 2015-2022-ci illərdə qida məhsullarının geriçağırılması statistikası, ayrı-ayrı ölkələr üzrə

Ölkələr	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cəm
Bolqarıstan	0	0	0	0	0	0	0	26	26
İrlandiya	0	0	0	4	1	0	6	11	22
Kanada	2	2	4	4	0	0	0	0	12
İspaniya	10	0	0	0	0	0	0	0	10
Avstraliya	7	2	0	0	0	0	0	0	9
ABŞ	0	0	0	2	0	1	2	0	5
Çex Respublikası	0	0	0	0	4	0	0	1	5
Almaniya	1	0	0	1	0	0	0	0	2
Tayland	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Fransa	1	0	0	0	0	0	0	0	1
İtaliya	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Danimarka	0	0	0	1	0	0	0	0	1
İslandiya	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Latviya	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Litva	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Polşa	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Birləşmiş Krallıq	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Xorvatiya	0	0	0	0	0	0	0	1	1

***Mənbə:** İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.*

Yuxarıda əks etdirilmiş cədvəlin ilkin analizindən də məlum olduğu kimi, 2015-2022-ci illər ərzində Bolqarıstan - 26, İrlandiya - 22, Kanada - 12, İspaniya – 10, Avstraliya – 9, ABŞ – 5, Çex Respublikası – 5 qida məhsullarının geriçağırılması hallarına görə digər ölkələrdən irəlidədir. Tayland, Fransa, İtaliya, Danimarka, İslandiya kimi ölkələrdə isə qeyd olunan dövr ərzində 1 ədəd qida məhsulunun geriçağırılması halı müşahidə edilmişdir. Ölkədə izlənilmə sisteminin yaradılmasının qida məhsullarının geriçağırılması halı ilə əlaqəsini daha aydın şəkildə tədqiq etmək üçün Bolqarıstan Respublikasında qida zəncirinin izlənilməsi sisteminin formalaşdırılması ilə bağlı tədbirlər araşdırılmışdır. Araşdırma nəticəsində aydın olur ki, ölkədə qida zəncirinin izlənilməsinə icazə verən sistemin formalaşdırılmasına 2020-ci ildən etibarən başlanılmışdır. 2020-ci ilin iyun ayında Bolqarıstan qida emalı və ticarəti üçün geniş tənzimləyici çərçivə olan yeni Qida Aktını qəbul etdi və Bolqarıstanın qida qanunlarını Avropa İttifaqının (Aİ) izlənilməsi və istehlakçıların müdafiəsi tələbləri ilə tam uyğunlaşdırdı [11]. Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, ölkədə sahibkarlıq subyektləri tərəfindən qida zəncirinin izlənilməsi sistemi 2020-ci ildən sonra yaradıldığı üçün, ölkədə hər hansı bir qida insidenti baş verdiyi təqdirdə firmalar tərəfindən qida məhsullarının geri çağırılması tədbirləri həyata keçirilmişdir. Belə ki, ölkədəki izləniləbilmə yeni

qida sistemi artıq sahibkarlar tərəfindən məhsulların real vaxt rejimində geriçağırılmasına şərait yaratmışdır.

Nəticə

Yuxarıda qeyd olunan bütün məsələləri nəzərə aldıqda belə bir fikir irəli sürmək mümkündür ki, qida zəncirinin izlənməsi sisteminin qida təhlükəsizliyi sistemindəki rolunu qiymətləndirmək üçün qida zəncirinin izlənməsi sisteminin üstünlüklərini müxtəlif aspektlərdən qiymətləndirmək vacibdir. Belə ki, biz öz tədqiqat işimizdə qida zəncirinin izlənməsi sistemini dövlət, sahibkar və istehlakçı nöqtəyi nəzərindən qiymətləndirməyə və onun tətbiqindən əldə olunan nəticələri bu istiqamətdə qruplaşdırmağa çalışmışıq. Qida zəncirinin izlənməsi sisteminin yaradılmasının qida təhlükəsizliyindəki faydalarını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

• **Dövlət nöqtəyi nəzərindən** – ölkədəki sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yaradılan qida zəncirinin izlənməsi sistemi öz növbəsində onlara aid olan məlumatların daim izlənilirliyinə şərait yaradır ki, bu isə öz növbəsində dövlətin qida zəncirinin izlənməsi sahəsindəki maliyyə və insan resursları xərclərinin azalmasına səbəb olur. Bundan əlavə, bir-biri ilə inteqrasiya olunmuş informasiya sistemlərinin tətbiqi nəticəsində ölkədə qida, bitki və heyvan sağlamlığı sahəsində baş verəcək böhran vəziyyətlərinin onlar baş verməzdən əvvəl qarşısının alınmasına şərait yaradır. Dövlətin qida təhlükəsizliyinin tənzimlənməsi sahəsindəki fəaliyyəti ilə bağlı istehlakçı inamının artmasına səbəb olur. Ümumilikdə ölkənin qida məhsullarının ixrac potensialını artıraraq, dövlət gəlirlərinin artmasına səbəb olacaqdır.

• **Sahibkar nöqtəyi nəzərindən** – düzgün qurulmuş qida zəncirinin izlənməsi sistemi sahibkarlara ilkin istehsalatdan son satış nöqtəsinədək məhsulları izləməyə şərait yaradır. Bu isə öz növbəsində sahibkar üçün həm tələb əsaslı təchizat sisteminin formalaşmasına, həm də bütün qida zənciri boyu izlənilmənin təmin edildiyi üçün ayrı-ayrı təchizatçıların da izlənilməsinə şərait yaradır. Aydındır ki, qida məhsullarının geriçağırılması ilə bağlı xərclər sahibkarlar üçün çox böyük bir riskdir. Sözügedən sistem vaxtında problemin aşkar edilməsinə və nəticədə, geriçağırılmaların azaldılmasına gətirib çıxaracaqdır. Bundan əlavə, onu da qeyd etmək lazımdır ki, sahibkarlar üçün daha böyük risklərdən biri də bazar payının itirilməsidir. Düzgün qurulmamış qida zəncirinin izlənməsi sistemi sahibkara bütün məhsulunu izləməyə imkan vermir, bu isə çox zaman sahibkara hətta məhsulla bağlı bir problem yaşandıqda məhsulunu geri çağırmağa maneə yaradır. Nəticədə, keyfiyyət normalarına uyğun olmayan məhsullar istehlakçılara müxtəlif satış obyektləri tərəfindən təqdim edilir və narazı istehlakçıların sayı artır.

• **İstehlakçı nöqtəyi nəzərindən** – Qida zəncirinin izlənməsi sisteminin qurulması istehlakçıları daha güvənəli məhsullarla təmin olunmasına imkan verir. Bundan əlavə, ölkədə bitki və heyvan sağlamlığının da qorunmasına şərait yaradır.

Yuxarıda qeyd olunan məsələlərdən əlavə, qida zəncirinin izlənməsi sisteminin qida təhlükəsizliyi sistemindəki rolundan bəhs edərkən iqtisadiyyatın qısamüddətli və uzunmüddətli dövrdə sözügedən məsələyə reaksiyasının da nəzərə alınması vacibdir. Belə ki, qısamüddətli dövrdə ölkədə sahibkarlıq subyektləri tərəfindən normalara uyğun olmayan məhsulların geri çağırılması ilə bağlı halların sayı artacağı güman olunur. Bu, bir növ sahibkarlıq subyektlərinin öz daxilində istehsal mərhələlərindəki problemli məsələləri həll etməsi dövrü ilə əlaqədardır. Lakin uzunmüddətli dövrdə artıq sahibkarlıq subyektləri öz təsərrüfat fəaliyyətlərini tamamilə qüvvədə olan yeni qida təhlükəsizliyi standartlarına uyğun qurduqları halda qida məhsullarının geri çağırılması hallarının minimuma enəcəyi gözlənilir ki, qida zəncirinin izlənməsi sisteminin yaradılmasının da əsas məqsədi bundan ibarətdir. Gələcəkdə qida zəncirinin izlənməsi sistemi ilə bağlı istehlakçı inamının artırılmasının öyrənilməsi üçün ölkəmizdə sorğuların keçirilməsinin məqsəduyğun olduğunu düşünürük.

Ədəbiyyat

1. Traceability & Recalls. Food safety and quality. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). Traceability & Recalls. Food Safety and Quality. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/food-safety/food-control-systems/supply-chains-and-consumers/traceability-and-recalls/en/>
2. Tracking and Tracing of Food. (2022, November 15). Tracking and Tracing of Food. FDA. <https://www.fda.gov/food/new-era-smarter-food-safety/tracking-and-tracing-food>
3. “Qida təhlükəsizliyi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2022-ci il 5 may. <https://e-qanun.az/framework/49857>
4. Lin, Q., Wang, H., Pei, X., & Wang, J. (2019). Food Safety Traceability System Based on Blockchain and EPCIS. IEEE Access, 7, 20698–20707.
5. Qian, J., Ruiz-Garcia, L., Fan, B., Robla Villalba, J. I., McCarthy, U., Zhang, B., Yu, Q., & Wu, W. (2020, May). Food traceability system from governmental, corporate, and consumer perspectives in the European Union and China: A comparative review. Trends in Food Science & Technology, 99, 402–412. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2020.03.025>
6. Fisher, A. W. (2016, March 7). Benefits of food traceability. Food Safety RSS. Retrieved April 24, 2023, from <https://www.food-safety.com/articles/4192-benefits-of-food-traceability>
7. International Trade Centre. (2015). Traceability in food and agricultural products. Bulletin № 91/2015. <https://intracen.org/media/file/12127>
8. Picó, Y. (2012). Chemical analysis of food: Techniques and applications. Academic Press.
9. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2022). Global portal on product recalls. <https://globalrecalls.oecd.org/#/>
10. United States Consumer Product Safety Commission. 2020. Fully Popped Recalls Poppin’ Cobs 10 Pack Microwave Popcorn Due to Fire and Burn Hazards; Sold Exclusively at Uncommon Good Stores. <https://www.cpsc.gov/Recalls/2020/Fully-Popped-Recalls-Poppin-Cobs-10-Pack-Microwave-Popcorn-Due-to-Fire-and-Burn-Hazards-Sold-Exclusively-at-Uncommon-Good-Stores>
11. Mila Boshnakova-Petrova. (2020). Bulgaria Passes New Food Act, Report/ https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Bulgaria%20Passes%20New%20Food%20Act_Sofia_Bulgaria_07-12-2020.